

RIIGIKOHUS

PÕHISEADUSLIKKUSE JÄRELEVALVE KOLLEEGIUM

KOHTUOTSUS

Eesti Vabariigi nimel

Kohtuasja number	3-4-1-20-13
Otsuse kuupäev	10. detsember 2013
Kohtukoosseis	Eesistuja Priit Pikamäe, liikmed Tõnu Anton, Lea Kivi, Jaak Luik ja Ivo Pilving
Kohtuasi	Riigilõivuseaduse § 57 lõigete 1 ja 15 ning lisa 1 (alates 1. juulist 2012 kehtivas redaktsioonis) põhiseaduslikkuse kontroll seoses avalduse esitamise viisiga
Menetluse alus	Tallinna Ringkonnakohtu 14. mai 2013. aasta määrus asjas nr 2-12-17360
Asja läbivaatamine	Kirjalik menetlus

RESOLUTSIOON

Tunnistada riigilõivuseaduse § 57 lõiked 1 ja 15 ning lisa 1 (alates 1. juulist 2012 kehtivas redaktsioonis) põhiseadusega vastuolus olevaks ja kehtetuks osas, mis sätestab tsiviilkohtumenetluses avalduse muul viisil esitamisel kohustuse tasuda riigilõivu suuremas määras kui avalduse elektroonilisel esitamisel veebilehe www.e-toimik.ee kaudu.

ASJAOLUD JA MENETLUSE KÄIK

1. Pärnu Maakohus rahuldab 7. jaanuari 2013. aasta otsusega Eesti Vabariigi hagi T. Omanni, Ü. Omanni, I. Õuna, E. Õuna, M. Troosti, A. Troosti, M. Parve, K. Piirimäe ja A. Stokmanni vastu õigusvastaselt tekitatud kahju hüvitamiseks ning mõistis kostjatelt hageja kasuks solidaarselt välja kahjuhüvitise 354 773 eurot 91 senti ja viivise protsendina põhinõudest alates 30. aprillist 2012 kuni põhinõude täitmiseni.
2. Üheksast kostjast kaheksa esitasid maakohu otsuse peale kokku kolm apellatsioonkaebust. M. Troost ja A. Troost esitasid 5. veebruaril 2013 maakohu otsuse peale elektrooniliselt veebilehe www.e-toimik.ee (e-toimiku süsteemi avalik liides, edaspidi ka avalik e-toimik) kaudu apellatsioonkaebuse, milles taotlevad maakohu otsuse täies ulatuses tühistamist ja hagi rahuldamata jätmist. Koos apellatsioonkaebusega esitasid apellandid menetlusabi taotlused apellatsioonkaebuselt riigilõivu tasumisest vabastamiseks.
3. T. Omann, I. Õun, M. Parv, K. Piirimäe ja A. Stokmann esitasid elektrooniliselt avaliku e-toimiku kaudu apellatsioonkaebuse maakohu otsuse peale 7. veebruaril 2013, taotledes maakohu otsuse täielikku tühistamist. Koos apellatsioonkaebusega esitasid ka need apellandid menetlusabi taotlused apellatsioonkaebuselt riigilõivu tasumisest vabastamiseks.
4. Ü. Omann esitas 8. veebruaril 2013 maakohu otsuse peale posti teel apellatsioonkaebuse, kus samuti taotles maakohu otsuse täielikku tühistamist. Koos apellatsioonkaebusega esitas ka tema menetlusabi taotluse apellatsioonkaebuselt riigilõivu tasumisest vabastamiseks.

5. Kuna kõigis apellatsioonkaebustes vaidlustati maakohtu otsus täies ulatuses, oli iga apellatsioonkaebuse hinnaks maakohtus apellantidelt solidaarselt välja mõistetud rahasumma 354 773 eurot 91 senti, millelt tuli riigilõivuseaduse (RLS) § 57 lõigete 1 ja 15 ning lisa 1 toodud tabeli 1. juulil 2012 jõustunud redaktsiooni kohaselt tasuda riigilõivu kaebuse elektrooniliselt veebilehe www.e-toimik.ee kaudu esitamisel 3200 eurot. Kaebuse muul viisil esitamisel oli riigilõivu määr 3400 eurot.

6. Tallinna Ringkonnakohus rahuldab 14. mai 2013. aasta määrusega tsiviilasjas nr 2-12-17360 I. Õuna, M. Parve ja A. Stokmanni menetlusabi taotlused täielikult ning M. Troosti, A. Troosti, T. Omanni, K. Piirimäe ja Ü. Omanni taotlused osaliselt. Ringkonnakohus jättis M. Troosti, A. Troosti, T. Omanni, K. Piirimäe ja Ü. Omanni apellatsioonkaebused käiguta.

7. Ringkonnakohus tunnistas sama määrusega põhiseadusega vastuolus olevaks ja jättis kohaldamata RLS § 57 lõike 15 ja lisa 1 (alates 1. juulist 2012 kehtivas redaktsioonis) osas, milles apellatsioonkaebuse hinnaga kuni 500 000 eurot esitamisel muul viisil kui elektrooniliselt veebilehe www.e-toimik.ee kaudu on ette nähtud tasuda riigilõivu 3400 eurot.

8. Tallinna Ringkonnakohtu määrus jõudis Riigikohtusse 15. mail 2013.

RINGKONNAKOHTU MÄÄRUSE PÕHJENDUSED

9. Kuigi riigilõivuseaduses ei ole avatud mõiste "riigilõivu täismäär" sisu, võib RLS § 57 lõigete 1 ja 15 ning lisa 1 põhjal mõista, et riigilõivu täismäära tuleb tasuda juhul, kui kaebus esitatakse muul viisil kui elektrooniliselt veebilehe www.e-toimik.ee kaudu.

10. Apellantidel tuleb riigilõivuseaduse kohaselt tasuda ühesuuruse nõudega apellatsioonkaebustelt riigilõivu erinevas määras olenevalt kaebuse esitamise viisist. Ringkonnakohtu hinnangul riivab kõrvuti mainitud veebilehe kaudu kaebuste esitamise puhuks kehtestatud riigilõivumäärade nn täisloivumäärade kehtestamine ebaproportsionaalselt põhiseaduse (PS) § 15 lõikes 1 ja § 24 lõikes 5 sätestatud kohtusse pöördumise ja edasikaebe põhiõigusi ning rikub §-s 12 sätestatud võrdsuspõhiõigust. Riive eesmärgiks on tagada menetlusökoonomia ja menetlusosaliste õigusemõistmise kulude kandmisest osavõtt.

11. Erinevad riigilõivumäärad ühesuguse nõudega apellatsioonkaebustelt olenevalt kaebuse kohtule esitamise viisist on kehtestatud eesmärgil vähendada kohtute koormust tehnilise töö vähenemise tõttu ja soodustada avaliku e-toimiku kasutamist. Riigilõivuseaduse muudatuste seletuskiri ei sisalda analüüsi, mis kinnitaksid eesmärkide saavutamise võimalikkust ja võimaldaksid järeldada, et elektrooniliste menetlusdokumentide töötlemine on odavam. Puudub arvestus selle kohta, kui suur on erinevate dokumentide töötlemise kulude tegelik erinevus ja millega on täpselt põhjendatud kehtiv, avalduse esitamise viisist sõltuv lõivumäärade vahe. On selgusetu, millised on kulutused, mida kahe erineva määra vahesumma peaks eelduslikult katma. Kõrgemat lõivu tuleb maksta ka juhul, kui dokument esitatakse elektrooniliselt, kuid mitte avaliku e-toimiku vahendusel.

12. Olenemata menetlusdokumendi esitamise viisist, kaasnevad selle töötlemise ja edastamisega kulud ja pole selge, millisel juhul on need suuremad. Ametnike töökoormus dokumentide elektroonilisel esitamisel ei vähene, vaid teiseb. Arvestamata on jäetud, et riigilõivumäärade topeeltsüsteem muudab kogu riigilõivude võtmise keerulisemaks ja suurendab tegelikkuses kohtumenetluse kulukust ja kestust suuremal määral kui tehnilised toimingud. Võimalus taotleda soodsama lõivumäära rakendamist (tsiviilkohtumenetluse seadustiku (TsMS) § 139 lõige 2¹) ei ole ebavõrdsuse leevendamiseks piisav, kuna õigusteadmisteta või majanduslike võimalusteta isik ei pruugi osata selle sätte alusel edukat taotlust esitada. Samuti on TsMS § 139 lõige 2¹ ebamäärane kaalutusõigusega norm, mis loob ebaselgust ja võib lubada kohtu omavoli. Seaduses ei ole ka sätestatud võimalust kaevata kohtumääruse peale, millega kohus lahendab selle sätte alusel esitatud taotluse.

13. Tuleb eeldada, et kui apellatsioonkaebuselt hinnaga kuni 500 000 eurot on loetud piisavaks riigilõivu 3200 eurot, on see piisav olenemata kaebuse esitamise viisist. Riigilõivude süsteem ei ole kujundatud selliselt, et lõivu suurus sõltuks kohtumenetluse staadiumist, kohtumenetluse tegelikust kestusest, esitatud menetlusdokumentide või tehtud lahendite arvust vms: kohtumenetluses ei ole tegelike kuludega arvestamine kõikehõlmavaks reegliks.

14. Ringkonnakohus kohaldas Ü. Omani kirjalikult esitatud apellatsioonkaebusele sama lõivumäära, mis tuleb tasuda avalduse avaliku e-toimiku kaudu esitamisel (3200 eurot), leides, et sellegi tasumine ei ole talle täies ulatuses jõukohane.

MENETLUSOSALISTE ARVAMUSED

15. Riigikogu põhiseaduskomisjon leiab, et vaidlustatud sätted ei ole vastuolus PS § 15 lõikega 1, § 24 lõikega 5 ega § 12 lõikega 1.

16. Avalduse esitamise viisist sõltuvate riigilõivumäärade kehtestamise eesmärk on menetlusökoonomia. Erinevate riigilõivumäärade kehtestamine on õigustatud eesmärgiga soodustada avaliku e-toimiku kasutamist ja seeläbi vähendada kohtute töökoormust. Samuti on komisjoni arvates oluline, et riigilõivude normaalmääraks on RLS lisa 1 riigilõivumäärade tabelis toodud riigilõivude täismäärad. Avalduse avaliku e-toimiku kaudu esitamisele rakendub seletuskirjas toodud põhjustel soodusmäär.

17. Kuivõrd maksimaalne – 200-eurone – riigilõivude vahe algab tsiviilasjade puhul hinnaga alates 75 000 eurost, siis nii kõrgete hindadega tsiviilasjade puhul saab eeldada, et isikul on kohtumenetluses esindaja, kes saab esitada avalduse avaliku e-toimiku kaudu ka juhul, kui isikul endal ei ole internetiühendust või oskusi avaliku e-toimiku kaudu avaldust esitada.

18. Haridus- ja Teadusministeerium on seisukohal, et vaidlustatud regulatsioon on põhiseaduspärane.

19. Tsiviilasjades on avaliku e-toimiku kaudu kohtusse pöördumine soodustatud. Selleks, et saavutada olukord, kus esimese võimalusena esitatakse avaldus avaliku e-toimiku kaudu, on oluline, et riigilõivud oleksid kohtusse pöördujate jaoks motiveerivad. Erinevad riigilõivumäärad loovad vajalikud eeldused mitmete tööprotsesside automatiseerimiseks ning süsteemisiseselt digitoimikule ja paberivabale menetlusele üleminekuks.

20. Isikute võrdne kohtlemine ja kohtusse pöördumise põhiõigus on tagatud TsMS § 139 lõikes 2¹ sätestatud võimaluse kaudu taotleda soodsama lõivumäära kohaldamist.

21. Kostjad Riigikohtule arvamust ei esitanud.

22. Õiguskantsler leiab, et PS § 24 lõikes 5 ettenähtud edasikaebeõiguse, § 12 lõikes 1 ettenähtud võrdse kohtlemise põhimõtte ning §-s 11 sisalduva proportsionaalsuse põhimõttega ei ole kooskõlas RLS § 57 lõigete 1 ja 15 ning lisa 1 sätted, mis näevad ette kohustuse tasuda apellatsioonkaebuse esitamiseks tsiviilasjas hinnaga kuni 500 000 eurot erineva suurusega riigilõivu sõltuvalt kohtusse pöördumise viisist.

23. RLS § 57 lõigete 1 ja 15 ning lisa 1 regulatsiooniga kaasneva kohtusse pöördujate ebavõrdse kohtlemise peamiseks eesmärgiks on kohtute töökoormuse vähendamine ning selle saavutamist toetavaks eesmärgiks avaliku e-toimiku kasuks otsustama motiveerimine, samuti menetlusosalistele parema avaliku teenuse tagamine. Kohtu ning seeläbi riigi ressursside säästliku ja otstarbekohase kasutamise eesmärki võib pidada legitiimseks. Lisaks tuleb silmas pidada ka riigilõivu üldiseid eesmärke, millest Riigikohus on pidanud põhiseaduse valguses lubatavaks menetlusökoonomiat ja menetlusosalise õigusemõistmise kulutuste kandmisest osavõtu põhimõtet.

24. Samas esitas Tallinna Ringkonnakohus avaliku e-toimiku praktikas rakendumise analüüsi oma 14. mai 2013. aasta määruses ja selle kohaselt ei ole avaliku e-toimiku kasutuselevõtt vaatamata riigilõivude erineva määra kehtestamisele toonud kaasa soovitud kohtu ja riigieelarve ressursside suuremat kokkuhoidu. Ametnike töökoormus dokumentide elektroonilise esitamise korral ei vähene, vaid teiseb. Pealegi tuleb maksta kõrgemat riigilõivu ka juhul, kui dokument on esitatud elektrooniliselt, kuid mitte avaliku e-toimiku vahendusel. Ebaselgeks jääb see, millised on sel juhul väidetavad kulutused, mida kahe erineva määra vahesumma peaks eelduslikult katma.

25. Lisaks sellele on jäetud täiesti arvestamata, et riigilõivumäärade topeeltsüsteem ja sellega seotud võimalused või eriolukordi reguleerivad sätted (näiteks võimalus taotleda soodsama lõivumäära kohaldamist – TsMS § 139 lõige 2¹, ka § 147 lõige 4, § 190 lõige 7¹) muudavad kogu riigilõivude võtmise keerulisemaks ja toovad kaasa täiendavaid taotlusi ja olukordi, millega kohtutel tuleb tegelda. Samuti suurendavad asja sisuga seotud keerukused kohtumenetluse kulukust suuremal määral kui mistahes tehnilised toimingud, sest toovad kaasa sisuliste lahendite tegemise vajaduse ja lõppkokkuvõttes pikendavad kohtumenetluse kestust. Erinevad riigilõivumäärad tekitavad uued vaidluste liigid ja suurendavad bürokraatiat.

26. Õiguskantsleri hinnangul ei peaks elektroonilise asjaajamise soodustamine seisnema kohtusse pöördumise õiguse erineva ulatusega riive kehtestamises. Praegusel juhul erineb PS § 24 lõikes 5 sisalduva edasikaebe põhiõiguse piirang üksnes kohtusse pöördumise viisist lähtudes 200 euro võrra. Õiguskantsleri arvates on tegemist niivõrd suure summaga, mille puhul ei ole kohane rääkida mitte kohtusse pöördumisel elektroonilist vormi valima soodustamisest, vaid kohtusse pöördujate meelevaldselt erinevast kohtlemisest. Nii nagu iga riigilõivumäär kui kohtusse pöördumise ja edasikaebe põhiõiguste piirang peab olema minimaalselt õigust riivav ja majanduslikult põhjendatud, nii peab seda ka olema olukordade erineva kohtlemise määr. Seejuures ei tohiks riigilõivumäära erinevus olla märkimisväärne. Õiguskantsler pidas aga 2012. aastal ka 25–50 euro suurust erinevust probleemseks.

27. Õiguskantsleri jaoks on problemaatiline, et puudub riigilõivumäärade arvutuskäik, et oleks võimalik hinnata kohtusse pöördumise põhiõiguse riive proportsionaalsust ning aimata, milline on riigilõivus sisalduv kohtumõistmise kulu ning hinnanguline menetlusökoonomia saavutamise osa. Riigilõivu summa peab olema majanduslikult mõõdetav ja põhjendatav (nt suhe keskmise palgaga, äriühingu osa- või aktsiakapitaliga vms) ka siis, kui riigilõivu menetlusökoonomia osa on mingis ulatuses vaid hinnanguline; vähemalt summa suurusjärgu ulatuses peaks olema võimalik põhjendatus teada. Samuti peab olema läbipaistev riigilõivude erineva määra kehtestamine tulenevalt avaliku e-toimiku kasutamisest või mittekasutamisest. Kui 2010. aastal oli tsiviilasja keskmine arvestuslik kulu ringkonnakohtus 700 eurot, siis see summa on juba iseenesest kaetud nii riigilõivu soodus- kui ka täismääraga (3200 ja 3400 eurot), mistõttu ei saa erinevat kohtlemist õigustada menetlusosalise õigusemõistmise kulutuste kandmisest osavõtu põhimõttega.

28. Kuigi avaliku e-toimiku kasutamist võib soodsam riigilõivumäär motiveerida, võivad selle kasutamist soodustada ka muud põhjused, nt kasutusmugavus, lihtsus, arusaadavus, kättesaadavus, võimalus ise jälgida kohtuasja lahendamist ja tutvuda kõigi dokumentidega. Seadusandja kaalutlusi võiks pidada määravateks olukorras, kus elektroonilised võimalused ja nende kasutamine on valdavale osale ühiskonnast muutunud tavapäraseks, lihtsalt kättesaadavaks ja ka igapäevaselt kasutatavaks. Sellisest olukorrast õiguskantsleri hinnangul praegu veel rääkida ei saa.

29. Justiitsministri hinnangul on RLS § 57 lõiked 1 ja 15 ning lisa 1 (alates 1. juulist 2012 kehtivas redaktsioonis), mis koostoimes näevad ette kohustuse tasuda tsiviilkohtumenetluses apellatsioonikaebuselt hinnaga kuni 500 000 eurot avalduse avaliku e-toimiku väliselt esitamisel suuremat lõivu, kooskõlas PS §-s 12 sätestatud võrdsuspõhiõigusega.

30. Erinevas määras riigilõivu tasumise kohustus riivab PS § 24 lõikes 5 sätestatud edasikaebeõigust ja PS § 12 lõikes 1 sätestatud võrdsuspõhiõigust. Erinevalt koheldakse isikuid, kelle apellatsioonkaebusel on sama hind, kuid kes kasutavad apellatsioonkaebuste esitamisel erinevaid saatisviise.

31. Seadusandjal on ulatuslik otsustusruum ebavõrdse kohtlemise eesmärgi ja riive intensiivsuse määramisel. Kohtute kontrollipädevus ulatub vaid meelevaldse, st ilmselt asjakohatu ebavõrdse kohtlemiseni.

32. Avaliku e-toimiku kaudu kohtule apellatsioonkaebuse esitamisel riigilõivu soodusmäära kehtestamise legitiimseks eesmärgiks on ühelt poolt kohtute töökoormuse vähendamine, mille tulemusena kasutatakse riigi raha tõhusamalt ja otstarbekamalt, ning teiselt poolt isikutele tõhusama kohtule juurdepääsu võimaldamine ja edendamine. Avaliku e-toimiku kui paberivaba menetluskeskkonna väljatöötamine ja juurutamine on kantud ideest tagada isikutele tõhusam juurdepääs kohtule, mis aitab kaasa PS §-s 15 väljendatud kohtutee tagatise realiseerimisele. Tõhusa juurdepääsu tagamine kohtule tähendab justiitsministri hinnangul võimalikult lihtsa ja bürokraatiavaba võimaluse loomist kaebuse kohtule esitamiseks.

33. Avaliku e-toimiku kaudu kaebuse esitamine võimaldab lihtsamat kohtusse pöördumist võrreldes teiste kohtusse pöördumise viisidega, kuna süsteemi kaudu võimaldatakse ühes kohas ja ühekorraga esitada kaebus või muu menetlusdokument, tasuta selle esitamiselt riigilõivu ning ka vaadata oma kohtuasjaga seotud teisi dokumente. Menetlusosaline saab avaliku e-toimiku kaudu kõige lihtsamini teada, mis temaga seotud kohtuasjas toimub, kuna menetlusseadustikud sätestavad kohtule kohustuse teha kõik menetlusdokumendid avaliku e-toimiku kaudu menetlusosalisele kättesaadavaks.

34. Riigilõivumäära erinevus on praeguses asjas 200 eurot, mis on eraldi võttes võrdlemisi suur summa. Teisalt moodustab see kõnealusest madalamast riigilõivumäärast üksnes 6,25%. Riigilõivumäärade erinevus ei ole kõnealusel juhul märkimisväärne, vaid pigem väike.

35. Lisaks vähendab riive intensiivsust TsMS § 139 lõige 2¹, mis sätestab kohtule võimaluse otsustada asjaomase põhistatud taotluse alusel menetlustoimingu tegemise ka madalama riigilõivumääraga. Kuigi riigilõivumäärade topeltsüsteem ja kaasnevad erandid võivad kohtule kaasa tuua täiendavate taotluste lahendamise vajaduse, tagab topeltsüsteem samas nõrgemas majanduslikus seisundis olevatele või põhjendatud juhtudel ka teistele isikutele suuremas määras PS §-st 15 tuleneva kohtusse pöördumise õiguse, kuna neile on antud võimalus esitada avaldus väiksema riigilõivumääraga. Seega ei ole kokkuvõttes tegemist intensiivse ebavõrdse kohtlemisega.

36. Tänapäevast IT-tehnoloogia arengut ja võimalusi silmas pidades on justiitsministri arvates igati mõistlik ja põhjendatud, et riik soosib (muuhulgas ka rahaliste motivaatorite abil) isikuid riigiga suhtlema selleks välja arendatud elektroonsete kanalite kaudu, mis muudab isiku ja riigi vahelise suhtluse kiiremaks, tõhusamaks, läbipaistvamaks ja seeläbi paremini kättesaadavaks.

KOHALDAMATA JÄETUD SÄTTED

37. Riigilõivuseaduse (RT I 2010, 21, 107; RT I, 29.06.2012, 3; RT I, 20.11.2013, 3) § 57 "Tsiiviilkohtumenetluse toimingud" lõiked 1 ja 15:

"(1) Hagiavalduse esitamisel tasutakse riigilõivu lähtuvalt hagihinnast käesoleva seaduse lisa 1 järgi või kindla summana."

"(15) Apellatsioonkaebuse esitamisel, samuti hagita asja lahendava määruse peale määruskaebuse esitamisel tasutakse riigilõivu sama palju, kui tuleb tasuta hagi või muu avalduse esialgsel esitamisel maakohule, arvestades kaebuse ulatust ja seda, kas kaebus esitatakse elektrooniliselt veebilehe www.e-toimik.ee kaudu."

38. Lisa 1 riigilõivuseaduse juurde RIIGILÕIVUMÄÄRAD AVALDUSE ESITAMISE EEST KOHTUMENETLUSES (EURODES) [RT I, 29.06.2012, 3 – jõust. 01.07.2012]

Tsiviilasja hind kuni (kaasa arvatud)	Riigilõiv tsiviilkohtu- menetluses avalduse elektroonilisel esitamisel veebilehe www.e-toimik.ee kaudu	Riigilõivu täismäär
350	60	75
500	75	100
750	100	125
1 000	125	175
1 500	150	200
2 000	175	225
2 500	200	250
3 000	225	275
3 500	250	300
4 000	275	325
4 500	300	350
5 000	325	400
6 000	350	425
7 000	375	450
8 000	400	475
9 000	425	500
10 000	450	550
12 500	500	600
15 000	550	650
17 500	600	700
20 000	650	750
25 000	750	900
50 000	850	1 000
75 000	950	1 100
100 000	1 000	1 200
150 000	1 300	1 500
200 000	1 600	1 800
250 000	1 900	2 100

350 000	2 500	2 700
500 000	3 200	3 400

Tsiviilasja hinna puhul üle 500 000 euro tasutakse riigilõivu 3400 eurot + 0,25 protsenti tsiviilasja hinnast, kuid mitte üle 10 500 euro. Kui eelnimetatud tsiviilasja hinnaga avaldus esitatakse elektrooniliselt veebilehe www.e-toimik.ee kaudu, tasutakse riigilõivu 3200 eurot + 0,25 protsenti tsiviilasja hinnast, kuid mitte üle 10 000 euro.

KOLLEEGIUMI SEISUKOHT

39. Esmalt käsitleb kolleegium asjas põhiseaduslikkuse järelevalve lubatavust ja ulatust (I), võtab seejärel seisukoha asjassepuutuvate põhiõiguste, nende riive ja riive eesmärgi kohta (II) ning hindab viimaks asjassepuutuvate sätete põhiseaduspärasust (III).

I

40. Säte, mille põhiseaduspärasust Riigikohus hindab, peab olema põhivaidluse lahendamisel asjassepuutuv (põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetluse seaduse (PSJKS) § 14 lõige 2). Riigikohtu praktika kohaselt on asjassepuutuv säte, mille põhiseadusele mittevastavuse korral peaks kohus otsustama teisiti kui põhiseadusele vastavuse korral (alates Riigikohtu üldkogu 28. oktoobri 2002. aasta otsusest asjas nr 3-4-1-5-02, punkt 15).

41. Tallinna Ringkonnakohus otsustas 14. mai 2013. aasta määrusega tsiviilasjas nr 2-12-17360 Ü. Omanni apellatsioonkaebuse menetlusse võtmise ja sellelt riigilõivu tasumisest vabastamiseks menetlusabi andmise üle. Apellatsioonkaebuse hind oli 354 773 eurot 91 senti. Sellelt tuli alates 1. juulist 2012 kehtiva riigilõivuseaduse § 57 lõigete 1 ja 15 ning lisa 1 järgi tasuda lõivu apellatsioonkaebuse esitamise viisist lähtudes kas 3200 eurot (avaliku e-toimiku ehk veebilehe www.e-toimik.ee kaudu esitamisel) või 3400 eurot (muul viisil esitamisel). Kuna riigilõivu ja menetlusabi regulatsioon on olemuslikult lahutamatu seotud, sai ringkonnakohus menetlusabi andmist otsustades hinnata, kas riigilõiv, mille tasumiseks menetlusabi taotletakse, on põhiseaduspärane (vt Riigikohtu üldkogu 12. aprilli 2011. aasta otsus asjas nr 3-2-1-62-10, punkt 30). Seetõttu sai kohus alatatada põhiseaduslikkuse järelevalve asja ka apellatsioonkaebuse käiguta jätmise määrusega (vt Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 7. mai 2012. aasta otsus asjas nr 3-4-1-7-12, punktid 36–38).

42. Kehtiva riigilõivuseaduse lisa 1 seab riigilõivu suuruse lisaks avalduse esitamise viisile sõltuvusse ka tsiviilasja nõudesummast: nõudelt suurusega kuni 350 eurot (k.a) on riigilõiv avalduse muul viisil kui avaliku e-toimiku kaudu esitades 15 eurot kõrgem, nõude puhul üle 350 euro kuni 750 eurot on vahe 25 eurot ja nõude puhul üle 750 euro kuni 4500 eurot on kõrgem määr 50 eurot suurem. Riigilõivumäärade vahe suureneb RLS lisa 1 tabeli kolmandas veerus võrreldes teise veeruga edasi 75, 100 ja 150 euro kaupa. 200 euro võrra kõrgem määr, mida pidanuks tsiviilasjas nr 2-12-17360 rakendama Ü. Omanni posti teel esitatud apellatsioonkaebusele, algab nõudesummast üle 75 000 euro ja see lõivumäärade vahe kehtib kuni nõudesummani 500 000 eurot. Tsiviilasja hinna puhul üle 500 000 euro tasutakse riigilõivu 3400 eurot + 0,25 protsenti tsiviilasja hinnast, kuid mitte üle 10 500 euro. Kui eelnimetatud tsiviilasja hinnaga avaldus esitatakse elektrooniliselt veebilehe www.e-toimik.ee kaudu, tasutakse riigilõivu 3200 eurot + 0,25 protsenti tsiviilasja hinnast, kuid mitte üle 10 000 euro. See teeb tsiviilasja hinna puhul üle 500 000 euro kohtule avalduse muul viisil kui avaliku e-toimiku kaudu esitamise 200–500 eurot kallimaks.

43. Normitehniliselt on RLS lisa 1 teise ja kolmanda veeru eri lahtrites ja lisa 1 viimases lauses esitatud põhimõte, et riigilõivu määr sama hinnaga avalduste eest erineb sõltuvalt avalduse esitamise viisist 15 kuni 500 eurot. Just seda, mitte RLS lisa 1 üksikuid lahtrid, käsitab kolleegium

ringkonnakohtus läbi vaadatud tsiviilasja lahendamist mõjutava õigusnormina. Nagu kolleegium allpool selgitab, ei ole lõivumäärade avalduse esitamise viisi järgi eristamise põhiseaduspärasuse hindamisel määravat õiguslikku tähendust sellel, kas lõivumäärade vahe on 15 või 500 eurot. Avalduse esitamise viisist lähtuva vaheteo õigustatuse järele küsimine on põhjendatud nii madalama kui ka kõrgema hagi hinnaga asjade puhul. Seetõttu ei ole põhjendatud hinnata erineva kohtlemise põhiseadusele vastavust üksnes juhtudel, mil tabeli veergude vahe on 200 eurot.

44. Kolleegium leiab seega, et asjassepuutuvaks tuleb lugeda RLS § 57 lõiked 1 ja 15 ning lisa 1 osas, mis näeb ette kohustuse tasuda tsiviilkohtumenetluses avalduse muul viisil esitamisel riigilõivu suuremas määras kui avalduse veebilehe www.e-toimik.ee kaudu esitamisel.

45. Asjassepuutuvat normi ei ole põhjust piiritleda RLS lisa 1 tabeli kolmanda veeru viimase lahtriga. Riigikohtu praktikast ei tulene, et terviklikust sättest tuleks asjassepuutuvaks lugeda minimaalne võimalik osa, mille põhiseaduse vastaseks tunnistamine võimaldab asja teisiti lahendada (vt ka Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 27. märtsi 2012. aasta otsus asjas nr 3-4-1-1-12, punkt 32). See oleks vastuolus põhiseaduslikkuse järelevalve efektiivsuse põhimõttega ja tooks kaasa õigusselgusetuse ülejäänud RLS lisa 1 tabeli kolmanda veeru lahtrite ja lisa 1 eelviimase lause põhiseaduspärasuse suhtes (vrd Riigikohtu üldkogu 12. aprilli 2011. aasta otsus asjas nr 3-2-1-62-10, punkt 33).

46. Kohtu põhiseaduslik ülesanne on pakkuda isikutele tõhusat õiguskaitset ja tasakaalustada teisi võimuharusid. Praegu asjasse puutuva RLS lisa 1 terviklik põhiseaduspärasuse kontroll võimaldab vältida uusi vaidlusi RLS lisa 1 üle ja tagada isikute mõjusama põhiõiguste kaitse ning hoida kokku kohtumenetluse ressursse ja menetlusosaliste aega ning vähendada nende kulusid.

Kolleegium mõonab, et erinev kohtlemine riigilõivu tasumisel sõltuvalt avalduse esitamise viisist on ette nähtud ka RLS § 57 teistes osades peale lõigete 1 ja 15. Nende põhiseaduslikkuse kontroll võib tuua kaasa vajaduse käsitleda täiendavaid asjaolusid. Seetõttu ei pea kolleegium praeguses asjas nende kontrollimist põhjendatuks. Riigikohus ei hinda siinkohal ka RLS lisa 1 tabeli teises veerus ja viimases lauses sätestatud riigilõivumäärade põhiseaduspärasust.

II

47. Põhiõiguse riive on selle kaitseala iga ebasoodus mõjutamine (vt alates Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 6. märtsi 2002. aasta otsus asjas nr 3-4-1-1-02, punkt 12).

48. Hagilt riigilõivu tasumise kohustus ja riigilõivu määr riivavad esmajoones PS § 15 lõike 1 esimeses lauses sätestatud igäihe põhiõigust kohtusse pöörduda (Riigikohtu üldkogu 6. märtsi 2012. aasta otsus asjas nr 3-2-1-67-11, punkt 22.1) ehk põhiõigust, mis peab tagama õiguste lünkadeta kohtuliku kaitse (Riigikohtu üldkogu 22. detsembri 2000. aasta määrus asjas nr 3-3-1-38-00, punkt 15). Praegusel juhul riivab apellatsioonkaebuselt riigilõivu tasumise kohustus ja määr PS § 24 lõikes 5 sätestatud edasikaebe põhiõigust (vt nt Riigikohtu üldkogu 12. aprilli 2011. aasta otsus asjas nr 3-2-1-62-10, punkt 39). Viimane tagab omakorda kohtulahendi kontrolli ja aitab vältida vigu kohtulahendites (vt nt Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 9. aprilli 2008. aasta otsus asjas nr 3-4-1-20-07, punkt 18; 25. märtsi 2004. aasta otsus asjas nr 3-4-1-1-04, punkt 21). Seejuures riivavad RLS § 57 lõiked 1 ja 15 ning lisa 1 intensiivsemalt nende isikute kohtusse pöördumise ja edasikaebe põhiõigusi, kes esitavad avalduse kohtule muul viisil kui avaliku e-toimiku kaudu.

49. Riigilõiv riivab ka omandipõhiõigust (PS § 32), kuna isik peab kohtusse pöördumiseks ja edasikaebamiseks loobuma osast oma varast. Seejuures peavad need isikud, kes esitavad oma avaldused kohtule muul viisil, loobuma suuremas ulatuses oma omandist kui need, kes esitavad avalduse kohtusse e-toimiku kaudu. Lisaks puudutavad riigilõivud kaudselt paljusid muid põhiõigusi, mille kaitseks kohtusse pöörduetakse.

50. Põhiseaduse § 12 lõige 1 nõuab mh õigusloome võrdsust. See ei tähenda absoluutset võrdsust, vaid lubab erinevat kohtlemist juhul, kui selleks on legitiimne eesmärk ning erinev kohtlemine ise on proportsionaalne (vt Riigikohtu üldkogu 7. juuni 2011. aasta otsus asjas nr 3-4-1-12-10, punkt 35). PS § 12 lõike 1 riivega saab tegu olla siis, kui erinevalt koheldakse sarnases olukorras olevaid isikuid (Riigikohtu üldkogu 27. juuni 2005. aasta otsus asjas nr 3-4-1-2-05, punkt 40). Oluline on konkreetsetes kaasuses määrata võrdluse lähtekoht.

51. RLS lisas 1 koheldakse erinevalt isikuid, kes esitavad avalduse veebilehe www.e-toimik.ee kaudu, ja isikuid, kes esitavad sama hinnaga avalduse muul viisil. PS § 12 lõikest 1 on mh tuletatav õigus võrdsusele kohtusse pöördumise ja edasikaebeõiguse kasutamisel (vrd Riigikohtu üldkogu 7. juuni 2011. aasta otsus asjas nr 3-4-1-12-10, punktid 31–32). Seega on tegemist PS § 12 lõikes 1 sätestatud võrdsuspõhiõiguse riivega.

52. Riigikohus kontrollib järgnevalt PS § 12 lõike 1, § 15 lõike 1 esimese lause, § 24 lõike 5 ja § 32 riivet koos.

53. PS § 15 lõike 1 esimeses lauses sätestatud põhiõiguse piiramise õigustusena saab arvestada üksnes teisi põhiõigusi või põhiseaduslikke väärtusi (Riigikohtu üldkogu 16. mai 2008. aasta otsus asjas nr 3-1-1-88-07, punkt 43). PS § 12 lõikes 1 sätestatud võrdsuspõhiõigus, § 24 lõikes 5 sätestatud edasikaebeõigus ja §-s 32 sätestatud omandipõhiõigus on lihtsa seadusereservatsiooniga õigused, mida võib piirata igal põhiseadusega kooskõlas oleval põhjusel (PS § 32 lõige 2 teine lause, Riigikohtu üldkogu 7. juuni 2011. aasta otsus asjas nr 3-4-1-12-10, punkt 31; 12. aprilli 2011. aasta otsus asjas nr 3-2-1-62-10, punkt 38).

54. Riigilõivuseaduse lisa 1 vaidlustatud regulatsioon kehtib alates 1. juulist 2012. Regulatsiooni eesmärgi ning sisu põhjenduste kohta leiab teavet XII Riigikogu seaduseelnõu 206 SE seletuskirjast (edaspidi eelnõu seletuskiri). Selle kohaselt on riigilõivumäärade kohtusse pöördumise viisist sõltuvusse seadmisel sihiks riigi ressursside säästlik ja otstarbekohane kasutamine, täpsemalt soov vähendada kohtute koormust tehnilise töö vähenemise kaudu ja sel eesmärgil ka avaliku e-toimiku kasuks otsustamise motiveerimine.

55. Õiguskantsler on sellega seoses välja toonud ka avaliku e-toimiku üldise eesmärgi tagada menetlusosalistele parem avalik teenus. Samuti rõhutasid ringkonnakohus ja õiguskantsler riigilõivude üldist eesmärki tagada menetlusosalise osavõtt õigusemõistmise kulutuste kandmisest.

56. Kolleegiumi hinnangul on RLS lisas 1 avalduse esitamise viisist sõltuvate lõivumäärade eristamise eesmärgid selle põhiseaduslikkuse järelevalve asja lahendamisel otstarbekas taandada menetlusökonomiale. See tähendab tõhusat menetlust samal ajal riigi ressursside säästmisega. Kohtute tehnilise töö väidetav vähendamine ja elektrooniline asjaajamine ning väljaspool avalikku e-toimikut esitatud avaldustega kaasnevate võimalike lisakulude panemine menetlusosalistele saavad praeguses asjas olla üksnes vahendid menetlusökonomia saavutamiseks, mitte iseseisvad eesmärgid põhiõiguste piiramiseks. Menetlusökonomia on Riigikohtu praktika kohaselt põhiseaduslik õigusväärtus (vt nt Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 15. detsembri 2009. aasta otsus asjas nr 3-4-1-25-09, punkt 23) ja sellena PS § 12 lõike 1, § 15 lõike 1 esimese lause, § 24 lõike 5 ja § 32 riive eesmärgina legitiimne. Menetlusosaliste osalemist õigusemõistmise kulutuste kandmisel on Riigikohus küll pidanud põhimõtteliselt riigilõivu tasumisel legitiimseks (Riigikohtu üldkogu 12. aprilli 2011. aasta otsus asjas nr 3-2-1-62-10, punkt 45), kuid see ei saa alati õigustada isikute erinevat kohtlemist riigilõivu tasumisel. Sarnases olukorras olevate menetlusosaliste erinev kohtlemine lõivu tasumisel peab ülekaalukalt aitama kaasa tõhusamale menetluse toimumisele.

III

57. Sobiv on abinõu, mis soodustab piirangu eesmärgi saavutamist, ja sobivuse seisukohalt on vaieldamatult eaproportsionaalne abinõu, mis ühelgi juhul ei soodusta piirangu eesmärgi saavutamist (Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 6. märtsi 2002. aasta otsus asjas nr 3-4-1-1-02, punkt 15).

58. Eelnõu seletuskirja kohaselt loob riigilõivumäärade avalduse esitamise viisist sõltuv eristamine vajalikud eeldused mitmete tööprotsesside automatiseerimiseks (riigilõivu ja allkirja automaatkontroll, menetlusdokumentide elektrooniline saatmine, elektroonilise faili kasutamine kohtulahendis) ning süsteemiselt digitoimikule ja paberivabale menetlusele üleminekuks.

59. Kolleegium nõustub, et riigilõivu suuruse kohtusse pöördumise viisist sõltuvusse seadmine võib soodustada elektroonilist suhtlust. See võib suunata kohtuid senisest enam digitaalse toimiku kasutamisele (TsMS § 57).

60. Seejuures ei saa aga eeldada, et avaliku e-toimiku võimalikult ulatuslik kasutamine soodustab menetlusökonomiat seni, kuni tsiviilasjades peetakse toimikut paralleelselt paberil. Selle võimaluse näeb ette kehtiv õigus (TsMS § 56). Pabertoimiku pidamise tõttu on vältimatu, et kohtud trükkivad elektrooniliselt saabunud dokumente massiliselt välja. Seetõttu on usutav ringkonnakohtu põhjendus, et kui avaliku e-toimiku kaudu dokumentide esitamine aitabki mõningaid tehnilisi tööoperatsioone vähendada, suurendab ta samal ajal teiste sarnase iseloomuga tööprotsesside hulka.

61. Eelnõu seletuskirjast ega menetlusosaliste seisukohtadest ei nähtu usutavalt, et kohtute üleminekut elektroonilisele toimikule ja e-toimiku menetlemise infosüsteemi (edaspidi e-toimiku süsteem) edasiarendamist takistab või raskendab olulisel määral see, et menetlusosalised eelistavad avalikule e-toimikule põhjendamatult muid menetlusdokumentide esitamise viise.

62. Avalduse esitamise viisist sõltuvad riigilõivumäärad muudavad samas riigilõivude tasumise kontrollimise keerulisemaks. Nimelt võivad tekkida uut liiki vaidlused, nt selle üle, kas paberil või elektronpostiga esitatud avalduselt tasutud täiendav riigilõiv on põhjendatud menetluskuluna kohtuvaidluse kaotanud poolelt välja mõistetav.

63. Suure hulga menetlusosaliste suhtes ei ole erinev kohtlemine sobiv vahend menetlusökonomia tagamiseks ka teisel põhjusel. Kui isikul puudub võimalus või oskus arvutit ja Interneti kasutada või võimalus anda digitaalallkirja (nt välismaalasel, sh teise Euroopa Liidu liikmesriigi kodanikul), ei motiveeri ka rahaline surve teda esitama kohtule dokumente avaliku e-toimiku kaudu. TsMS § 139 lõige 2¹ näeb ette, et kui menetlusosalisel ei ole mõjuval põhjusel võimalik avaldust või kaebust elektrooniliselt avaliku e-toimiku kaudu esitada, võimaldab kohus põhistatud taotluse alusel teha menetlustoimingu madalama riigilõivumääraga. Kui isik kõrgema riigilõivu tasumisest vabastatakse, ei täida kõrgem riigilõivu määr tema puhul oma eesmärgi. Lisaks toob selline võimalus kaasa täiendavaid taotlusi ja vaidlusi, millega kohtutel tuleb tegeleda.

64. Kolleegium nõustub ringkonnakohtuga, et menetlusökonomiat ei soodusta see, kui kohtu kantselei tehniliste tööoperatsioonide mõningane vähenemine saavutatakse täiendavate õiguslike ja tõenduslike vaidluste hulga suurenemise, st kohtunike ja kohtu õigusteenistuse ametnike töökoormuse kasvuga.

65. Eelnõu seletuskirjast ei nähtu, millises osas loodeti menetlusökonomia kasvu pelgalt andmete sisestamise üleandmisest riigilt menetlusosalistele ning millises osas muutub õigusemõistmine avaliku e-toimiku kaudu esitatud avalduste tõttu tervikuna säästlikumaks. Kohtute tehnilise töökoormuse vähendamine ei suurenda menetlusökonomiat, kui sellega ei vähene õigusemõistmisega kaasnev ressursikulu ühiskonnas tervikuna. Kulu kantakse niisugusel juhul kohtusüsteemist lihtsalt üle menetlusosalistele. Mitte üksnes ebasobiv, vaid lausa kontraproduktiivne on selline meede menetlusökonomia suhtes siis, kui menetlusdokumendi

esitamiseks vajalike toimingute tegemine on menetlusosalise jaoks praktilistel põhjustel keerukam kui väljaõppinud kohtupersonalile. Usutav on, et efektiivsemalt ja kvaliteetsemalt suudavad kohtute infosüsteemidesse andmeid sisestada professionaalse väljaõppega kohtuametnikud, mitte sellega harva või aeg-ajalt kokku puutuvad menetlusosalised. Ka menetlusosaliste tehniline töö, mida nad peavad avalduse esitamisel tegema kohtu asemel, on teisendatav rahaliseks kuluks. Eriti ilmekalt väljendub see juhtudel, kui menetlusosaline on sunnitud selleks pöörduma advokaadibüroo poole.

66. Kohtu ja isikute vahelisel suhtlemisel osa suhtluskanalite täiendav lõivustamine ei saa parandada juurdepääsu kohtutele ega seda edendada, nagu väidab justiitsminister. Võrdne lõiv ei piiraks avaliku e-toimiku kasutamist isikutel, kelle jaoks see on lihtsam kui muud suhtlusviisid. Juurdepääsu soodustatakse seda enam, mida rohkem on isiku käsutuses suhtluskanaleid ja mida vähem seatakse nende kasutamisele rahalisi ja muid tõkkeid.

67. Eeltoodust tulenevalt kahtleb kolleegium abinõu sobivuses. Kolleegium ei pea aga siinkohal tarvilikuks kontrollida erineva kohtlemise sobimatust kohtukantseleide töökorralduse üksikasjaliku analüüsi ja täpse kuluarvestuse põhjal, sest erinev kohtlemine on igal juhul põhiseaduse vastane proportsionaalsuse kontrolli muude elementide tõttu.

68. Abinõu on vajalik, kui eesmärki ei ole võimalik saavutada mõne teise sama efektiivse, kuid isikut vähem koormava abinõuga (Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 6. märtsi 2002. aasta otsus asjas nr 3-4-1-1-02, punkt 15).

69. Enamiku RLS lisa 1 ridade puhul on ilmselge, et kõrgema ja madalama riigilõivumäära vahe on oluliselt suurem, kui seda saab olla avaliku e-toimiku väliselt esitatud avaldusega riigile põhjustatav lisakulu tsiviilkohtumenetluses. Isegi RLS lisa 1 esimesest reast nähtava minimaalse vahe (15 eurot) puhul ei saa eeldada, et see kataks nimetatud lisakulu. Enamgi veel, avalduste puhul hinnaga 25 000 eurot ja enam ületavad nii kõrgem kui ka madalam lõivumäär tsiviilasja lahendamise keskmise kulu (vt Riigikohtu üldkogu 6. märtsi 2012. aasta otsus asjas nr 3-2-1-67-11, punkt 26.2). Avalduse esitamine muul viisil kui elektrooniliselt avaliku e-toimiku kaudu ei põhjusta kohtusüsteemile sedavõrd tõsiseid tagajärgi, mida on tarvis ära hoida RLS lisas 1 ette nähtud menetlusosaliste erineva kohtlemisega. Seetõttu ei ole erinev kohtlemine vaidlusalusel määral kohtusüsteemi lisatöö kompenseerimiseks vajalik. Puudub ka vajadus kallutada kohtuid senisest intensiivsemalt e-toimiku süsteemi kasutama just menetlusosaliste erineva kohtlemise kaudu. Selleks on tõhusamaid ja menetlusosalisi säästvamaid vahendeid, iseäranis võimalus asetada seadusega kohtutele e-toimiku süsteemi laialdasema kasutamise kohustus.

70. Kolleegium näeb sarnaselt õiguskantsleriga isikuid vähem koormava ja samas efektiivsema abinõuna e-toimiku laialdasema kasutuselevõtu ja selle kaudu menetlusökoonomia soodustamisel seda, et e-toimiku süsteem muudetakse nii menetlusosalistele kui ka kohtutele piisavalt kasutajasõbralikuks. Olukorras, kus avalik e-toimik soovitakse muuta menetlusosaliste ja kohtu peamiseks suhtluskanaliks, peab riik selleks tarvilikud investeeringud niikuinii tegema. Mugava ja kasutajasõbraliku avaliku e-toimiku korral ei näe kolleegium põhjust, miks peaks keskmine Interneti kasutamise kogemusega Eesti elanik vajama rahalist erikohtlemist selleks, et kallutada teda esitama avaldus kohtule avaliku e-toimiku kaudu. Järelikult ei ole kohtusse pöördumise viisist sõltuv lõivumäärade eristamine menetlusökoonomia huvides vajalik.

71. Kolleegium lisab täiendavalt, et seni, kuni avalik e-toimik ei ole võimalikult mugav ja kasutajasõbralik või menetlusosalised ei ole seda veel harjunud kasutama, ei ole rahaline survestamine selle kasutamiseks ka mõõdukas abinõu. Praegusel juhul on kaalukausil õigusriigi ühed kõige olulisemad põhiõigused. Niisuguse kaaluga põhiõiguste riivet ei saa õigustada alles juurutamisjärgus oleva infosüsteemi võimalikult kiireks propageerimiseks. Ebavõrdsust kohtusse pöördumise ja edasikaebe põhiõiguste kasutamisel ning kohtusse pöördumise ja edasikaebe

põhiõiguste riive olulisust suurendab kohtusse pöördumise viisist sõltuvate riigilõivumääradega tekitatud omandipõhiõiguse riive ulatus (praeguses põhikohtuasjas 200 eurot).

72. Asjakohane ei ole justiitsministri iseenesest õige väide, et seadusandjal on ulatuslik otsustusruum ebavõrdse kohtlemise eemärgi ja riive intensiivsuse määramisel. Riigilõivumäärade diferentseerimisel ei ole isikuid mitte üksnes erinevalt koheldud, vaid sellega riivatakse olulisi menetluspõhiõigusi ja omandipõhiõigust. Nende õiguste riive põhjendatuse kontrollimisel tuleb kohtul olla seadusandja suhtes range.

73. Erinevat kohtlemist ega omandi- ja menetluspõhiõiguste riivet ei välista ega mahenda see, et madalamat määra nimetatakse seaduses soodusmääraks ja kõrgemat määra täismääraks. Niisuguste tähenduste omistamine on eksitav eriti juhtudel, mil nii RLS lisa 1 teises kui ka kolmandas veerus sätestatud riigilõivumäärad ületavad keskmise tsiviilasja lahendamisega kaasnevad kulud.

74. Eelnevat kokkuvõttes on kolleegium seisukohal, et avalduse esitamise viisist sõltuvad riigilõivumäärad ei ole praegusel juhul proportsionaalsed.

75. Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium tunnistab PSJKS § 15 lõike 1 punkti 2 alusel RLS § 57 lõiked 1 ja 15 ning lisa 1 (alates 1. juulist 2012 kehtivas redaktsioonis) vastuolus olevaks PS §-ga 11, § 12 lõikega 1, § 15 lõike 1 esimese lause, § 24 lõikega 5 ja §-ga 32 ning kehtetuks osas, mis sätestab tsiviilkohtumenetluses avalduse muul viisil esitamisel kohustuse tasuda riigilõivu suuremas määras kui avalduse elektroonilisel esitamisel veebilehe www.e-toimik.ee kaudu.

76. Kolleegium selgitab järgnevalt õiguslikku olukorda pärast praeguse Riigikohtu otsuse jõustumist. Kuna kolleegium tunnistas põhiseadusvastaseks ja kehtetuks RLS § 57 lõiked 1 ja 15 ning lisa 1 vaid osas, milles tsiviilkohtumenetluses tuleb avalduse muul viisil esitamisel tasuda riigilõivu suuremas määras kui avalduse elektroonilisel esitamisel veebilehe www.e-toimik.ee kaudu, jääb praeguse otsuse jõustumisel RLS lisa 1 kolmas veerg kehtima osas, milles selles sätestatud lõivumäärad ei ületa teise veeru vastavaid määrasid. Seega võrdsustuvad kolmanda veeru osalise kehtetuse tõttu selle lõivumäärad teise veeru lõivumääradega, mistõttu kohaldatakse teise veeru lõivumäärasid sõltumata avalduse esitamise viisist. RLS lisas 1 tabelile järgnevatest lausetest tuleneb käesoleva otsuse jõustumisest alates, et tsiviilasja hinna puhul üle 500 000 euro tasutakse riigilõivu 3200 eurot + 0,25 protsenti tsiviilasja hinnast, kuid mitte üle 10 000 euro. RLS § 57 lõikes 15 kaotavad käesoleva otsuse jõustumisel kehtivuse sõnad "ja seda, kas kaebus esitatakse elektrooniliselt veebilehe www.e-toimik.ee kaudu".

77. TsMS § 150 lõike 1 punkti 1 kohaselt on menetlusosalisel õigus taotleda tagasi enam tasutud riigilõiv. Sama paragrahvi lõike 6 kohaselt lõpeb riigilõivu tagastamise nõue kahe aasta möödumisel selle aasta lõpust, millal riigilõiv tasuti, kuid mitte enne menetluse jõustunud lahendiga lõppemist. Riigikohtu üldkogu otsusest tuleneb, et juhul, kui menetlus on jõustunud lahendiga lõppenud, ei saa isik enam tasutud riigilõivu tagastamist nõudes lõivu põhiseadusvastasusele tugineda, kui tal oli võimalus esitada selline taotlus menetluse ajal (vt Riigikohtu üldkogu 2. aprilli 2013. aasta määrus asjas nr 3-2-1-140-12, punkt 20).

Priit Pikamäe Tõnu Anton Lea Kivi Jaak Luik Ivo Pilving

